

WESSELÉNYI SZÓZATA

SZAZEGY ÉVVEL megjelenése után ismét kiadásra került a szózat. Nem Vörösmarty nemzeti dala, amit azóta, hogy Bajza József „Auróra“-jában megjelent, több mint három magyar nemzedék adott tovább szájról-szájra, hanem Wesselényi elfelejtett és mindegyre ismét felfedezett politikai végrendelete: *Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében*. Mind a két műhöz ugyanaz a kor, a reformok kora és ugyanaz a szemlélet, az örök magyar valóság felismerése adta az ihletet s a hangszerelés, a komoly drámai és tragikus elemeknek az önfeláldozóan hősi és vallásosan bizakodó magatartással való váltakozása is rokonná teszi a két szózatot. S a sorsuk mégis annyira különbözik egymástól. A költő szózatát minden magyar iskolában tanítják, Egressy Béni hozzá írt zenéjét minden hazafias ünnepélyen előadják, úgy, hogy a vers mély és örök értelme majdnem elhomályosul az állandó ismétlésben. A politikusi szózata a maga korában sem váltott ki általános elismerést, kortársai nem értették meg sötét látását s az egykor annyira népszerű Wesselényi babérait inkább megtépázta, mint növelte a szláv veszélyről írt szózata. A mű nem is vált a nemzet közkincsévé s száz évvel ezelőtt megjelent német nyelvű kiadása óta csak az idén került ismét sajtó alá, mint „erdélyi ritkaság“ a „Minerva“ kiadásában és *Jancsó Elemér* szerkesztésében megjelenő sorozat 12. és 13. számaként. A sajtó alá rendezés *Gál István* hozzáértését dicséri.¹

¹ Báró Wesselényi Miklós: *Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében*. Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta *Gál István*. Erdélyi Ritkaságok. Szerkeszti: dr. *Jancsó Elemér*, 12—13. sz. *Minerva* rt. kiadása. Kolozsvár, 1944. I—II. k., 174+164 l.

A mai olvasó számára *Gál István* fedezte fel újra Wesselényit. A Szózat új kiadásának előszavát *Gál Istvánnak* az a tanulmánya képezi, mely először az Erdélyi Szépművés Céh „Erdélyi csillagok“ c. tanulmánykötetében (Második sorozat, Kolozsvár, 1942, 209—248. l.) jelent meg és már akkor országos visszhangot váltott ki. Azóta *Gál István* tovább folytatta Wesselényi-tanulmányait s a Szózatot részletes jegyzetekkel látta el, felderítve a mű magyar és német kiadásának létrejöttét, magyar fogadtatását és gyakorlati eredményeit. Az új kiadásban helyreigazította az első íráshibáit és a helyesírásban is bizonyos korszerűsítést eszközölt, a régies kifejezéseket pedig a könyv végén szótárszerűen magyarázza meg. Ezekkel a jegyzetekkel a nagyközönség számára a Szózat sokkal inkább hozzáférhetővé és közérthetőbbé válik, a szakember pedig számos új és eddig ismeretlen adatot találhat közöttük. Helyes gondolat volt a Magyar Népművelők Társaságától, hogy ugyancsak a *Gál István* szerkesztésében nemrég egy Wesselényi munkáiból válogatott füzetet tett közzé „nemes ponyva“ formájában. Végül általános érdeklődésre tarthat számot Wesselényi összes munkáinak kiadása, aminek a sajtó alá rendezését és magyarázatát szintén *Gál István* végzi.

AZ ELMULT SZÁZ ESZTENDŐ ALATT sohasem volt időszerűbb Wesselényi szózata, mint épen ma és bizonyára nemcsak a centenárius évforduló adta a kiadáshoz a közvetlen indítékot. A multban politikai aktualításokat kereső szem is felfedezte a szózatot és az országgyűlés képviselőházában a legutóbbi évek folyamán a baloldalon épen olyan helyeslő lelkesedéssel mutattak rá időtálló igazságaira, mint a szélső jobbon. A szózat valóban a parlamenti térvizonyok felett áll, mint ahogy „az idő vasfoga“ sem kezdte ki legfontosabb megállapításait. Wesselényi a maga korában elsőnek ismerte fel a Magyarországra nehezedeő keleti veszélyt, akkor, amikor a magyar politikai élet figyelmét az Ausztria ellen folyó küzdelem kötötte le s prognózisát nemcsak a 49-es események, hanem a két világháború mozgó erői is igazolták. A politikai meglátás időfeletti, ha az eszközök, amelyeket a keleti veszély leküzdésére ajánl, nem is állanak arányban a veszéllyel. De ezért az vesse az első követ a szerzőre, aki jobbat tud ajánlani.

A szózat sötét háttere, „rémlátásai“, a rajta végigvonuló tépelődés és kétkedés a nemzet jövőjében szorosán összefügg azzal a lelki állapottal, amelyben szerző a könyvet írta. Ifj. br. Wesselényi Miklós, — a „szörnyölök fia“, amint Kölcey mondta — korának egyik legdaliásabb, testben és lélekben egyaránt ép férfija volt, a „*vir integer*“ klasszikus példája. Nem csoda, ha kortársai az antik világ hőseihez szereték hasonlítani. Vay Dániel Brutus és Catot tiszteli benne, Garay János mint új Prometheushoz írt hozzá ódát, az utódok közül Ady Herkules, Adonis és Apolló együttes megtestesülését ünnepli hatalmas földijében. Újfalvy Sándor leírja, hogy a fiatal Wesselényi apjánál, a „vasember“-nél magasabb és vállasabb volt, hangja olyan harsány, hogy ezer hang közül is meg lehetett ismerni, a gyaloglást, futást, álmatlanságot, koplalást és szomjúságot hihetetlen módon tűrte. De testi crejének gyakorlása mellett ugyanolyan gondot fordított a lelkiekre, minden európai művelt nyelvnek birtokában volt s rendkívüli emlékező és ítélő tehetséggel rendelkezett.² A szózatot negyvenhat éves korában kezdte írni Freywaldau fürdőhelyiségében, ahova megrongált egészségét ment gyógyítani. Hatalmas szervezetét a betegségen kívül aláásta az erdélyi országgyűlési naplók kiadásáért elszenvedett fogsága és a pesti árvíz alatt végzett mentési munkálatok s ennek következtében szeme annyira meggyengült, hogy a szózat egyes részeit kénytelen volt tollba mondani. A java férfikorban összeroppant daliás ifjú testi és lelki nyomorúságának komor hangulata üli meg a művet és a szerző saját egyéni tragédiáján keresztül éli át a nemzet tragikumát. De félig vak szemével is élesebben tekint a jövőbe, mint a megújuló nemzet ragyogásától elvakult kortársai. Innen a könyv bevezetése:

„Polgári halottól szólal meg ezennel; lelki s testi csapások s akadályok által tevési köréből kivette, cselekvéstől elzárva s száműzve, nincs az többé mint élő tag nemzete nagy családjában. Csak képe létezik már honfiai között. Ezen kép, míg eredetije élt, a nemzet kedvenc- s dísztermeiben találja helyét; meleg s magasztos

² Gál István bevezetése i. m. 3. és 5. l.

érzet ecsetje által festve, s lelkesedés-alkotta fényes rációkba foglalva, s így valóban díszet s becsüt is nyerve, a legkijellettebb helyeken állott. Polgári szilárd munkájok közt verejtékező hazafiak rokonérzettel s új erőt merítve tekintettek ezen előttök álló képre; lelkes hölgyek keblökben hordozták azt, s annak látására a serdülő ifjúság keble szent esküre dagadott. Most már mindez máskint van: a polgári elhunytnek képe csakhamar a dísztermekből s csarnokokból mellékszobákba, folyosókra s padlásra vándorlott. Feledékenységgel pora kezdte lepni s hajdani fényét és színét halványítani... De regék beszélik: miszerint ösképek is megszólamlottak, midőn balsors és veszély fenyegette szerette családjukat; de illy képnek nem lehet megszólalása olly gyors, szava olly erős, mint élőnek... És a sírból kísértetileg felrengő e szózat ezt mondja: „*Veszély fenyeget oh hon! veszély olyan, milylen még sohasem!* Elmondom hát éjfélnék óráiban a veszélyt s annak eredetét; — mostanra lett megérésének okait; — annak Európa országait illető jelen állását; — az északi óriás fenyegető helyzetét s viszonyait; — a jövődőt, mi Európára néhezkedhetik: — elmondom, hogy ez ellen mit kellene Európának tenni; és elmondom, hogy jelesen honunkat minő veszély fenyegeti, s mit kellene ennek elhárítására tennie.“

WESSELENYI MŰVÉNEK nem a szláv erő, hanem a magyar gyengeség a kiindulópontja. A magyar nemzetet nyolc évszázadon keresztül „berohanó vad csoportok, dühös ellenség fegyvere, alattomos törekvések, visszavonás mérge, erkölcsi romlottság s nemzeti aljasodás maszлага“ ostromolta. A külső csapások felismerése mellett a belső bajokat még jobban kidomborítja s ezért kemény bírálatban részesíti a magyarság vezető rétegét a honfoglalóktól kezdve egészen a reformkor főnemesi rendjéig. A klasszikus liberalizmus hagyományain nevelkedett Wesselényi megrója a honfoglaló ősokeket, amiért letelepedésük után a magyarság egy részét és a náluk számosabb meghódított népeket jobbágysorba taszították s megrója a vezető réteget, hogy karokra, rendekre s felekezetekre oszlott szét. Ha ez nem következett volna be, akkor alig háromezres kiváltságos helyett a nemzet tizenötmillió izmos testet alkothatna. Amennyire őszinte és nemes ez a történetnézet, annyira nem vet számot a társadalom fejlődésének törvényszerűségeivel, amikor olyan követelményeket támaszt a honfoglaló magyarokkal szemben, amelyeknek az európai népek közül a legfejlettebbek is csak a francia forradalom után tehettek eleget.³ Közélebb jár az igazsághoz, midőn a birtokos nemességet ostorozza azért, hogy jobbágyaikat nem igyekeztek megmagyarosítani. *A magyarosítás alatt*, amint egy helyen írja, *a magyarul tanítást érti*, mert bár távol áll tőle a kényszerű asszimiláció gondolata, meggyőződése, hogy Magyarországon a köznépet csak a magyar nyelven keresztül juthat el a műveltség magasabb fokára. Leghevesebben saját osztályát támadja: „gazdagjaink s hatalmasaink ahelyett, hogy idegenajkú helységei-

³ V. ö. *Szekjü Gyula*: Három nemzedék és ami utána következik. Budapest, 1934. 3. kiadás, 11—112. l.

ket s jobbágyaikat magyarosították volna, önmagukat is kiengedték magyarságukból vetköztetni; nagyobbára gyáva korcs majmokkal váltak“.

Magyarországot és Európát a külső veszély belső megosztottságuk miatt fenyegeti s a veszélyt a korszellem érlelte meg. A francia forradalmat világszerte az elnyomott nemzetiségek ébredése és az alkotmány utáni törekvésük követte. Az alkotmányosság kifejlésének oka a civilizáció, a küzdelem oka a civilizáció hiánya — Wesselényi szerint. A felkorbácsolt nemzeti érzés csak akkor csillapodik le, ha a nemzet elnyeri alkotmányát s rajta keresztül szabadságát. Lelkedéssel ír a francia népről, mely a forradalom által vált nemzetté. A francia forradalom hatásának tulajdonítja a franciákkal ellenséges angolok, spanyolok és németek nemzeti érzésének megerősödését. Dicsőíti a vad iga alatt sínylődött görög nemzetet és megbotránkoszik a hős lengyel nemzet „botránys letiprásán“. A liberalizmus a szláv népekre sem tévesztette el hatását s a közös európai veszély abban rejlik, hogy e népek élére a „minden oroszok cárja“ állott, aki valamennyi szláv népet orosznak tekint, sőt ezeken túlmenően mint egyházfő, még a görögökre és oláhokra is kiterjeszti hatalmát. De a szlávok cári fennhatóság alá gyűjtésére irányuló propaganda mellett erősen dolgozik a forradalmi propaganda, mely valamennyi birodalmat, így nemcsak a törököt, osztrákot és poroszt, hanem az oroszot is, — ahol szlávok leigázva élnek — egyetlen roppant szláv köztársaságba akar egyesíteni. A *kétféle propaganda* eszközei különbözők, de céljuk, az európai szláv hegemónia, közös és Európa nem-szláv népeire nézve egyaránt veszedelmes. A szlávok „olgyforma viszonyt szerzett magának ezáltal az érdeklött országokra nézve, millyen van egy hatalmasság váraira azon hatalmasságnak, melly ama várakban a vár népe közt nagy párttal bír, — olyannal, melly a vár feladására vagy a védsereg s parancsnokok lekonzolására kész s arra csak az alkalmat s amannak intését várja“. Az ostromlott európai vár hasonlata tehát nem új keletű.

A szláv kérdés magyarországi vonatkozásait vizsgálva rámutat arra, hogy a szlávok egyetlen országban sem rendelkeztek olyan önkormányzattal, mint Horvátországban. A horvát önállóságra jellemző, hogy ez az ország vált a szláv mozgalmak középeurópai központjává. Cáfolja azt a nézetet, mely szerint a szláv nemzeti törekvések a magyar államnyelv bevezetésének reakciójaként születtek volna s a magyar nyelvtörvényeket ismertette bebizonyítja, hogy azok a latin nyelv kiszorítására és nem a nemzetiségi nyelvek elnyomására irányultak. Az orosz terjeszkedés két eszköze a szláv nemzetiség és a görög hit. Ez utóbbin keresztül tartja befolyása alatt a görögöket és az oláhokat.⁴ Az oláhok közül nemcsak a görög

⁴ Wesselényi a művében a románokat még oláhoknak nevezi. 1848 augusztus 25-én azonban maga nyújt be javaslatot a felsőházba a „román ajkuak ügyében“ s ennek indokolásaképen kifejti, hogy nem használja többé az oláh kifejezést, mert az oláhok származásukra való tekintettel románoknak óhajtnák magukat neveztetni. L. *Mikó Imre*: Széchenyi és Wesselényi nemzetiségi politikája. Hítel, 1943, 548—549. l.

vallásúak, hanem az unitusok is ragaszkodnak az oroszokhoz és a cárhoz, nemzeti érzésük is a görög valláson alapul. Wesselényi súlyosan sérelmezi, hogy az elmaradt oláhoknak a magyarsághoz való édesítésére semmi sem tétetett, iskoláztatásukra nem fordítottak gondot, — elfeledve az erdélyi fejedelmeknek ezirányú munkásságát. A román fejedelemségeknek a muszka adott alkotmányt, hogy így a többi török fennhatóság alatt álló szláv népnek is csábító példát mutasson. Az alkotmányos élet pedig felébresztette a több országba tagolt oláh népben az egy nemzetté s országgá váló egyesülés gondolatát. Adott esetben az oláhok az oroszokkal bizonyára kezét fogják. „Európán annyi országokat aláásva elterjedt s végigfolyt ezen slavismus az, mi hazánkat s nemzetünket végveszéllyel fenyegeti, inkább, mint akármely más országot. Ez azon veszély, melynek rémitő közeledése a halál dermesztő kötelékeit megoldotta s a polgári elhunytba életet fuvallván, újra meg újra kiáltatja fel: „Hazám, nemzetem léted vagy nemléted kérdése forog fenn; — ébredj és tegyél, — vagy veszni fogsz!“ Oh bár a földet sarkaiban megrázó végítéleti trombita erejével harsogna e felkiáltás minden kar-, kor-, nem- s helyzetbeli s minden színezetű magyar fülébe!“ A szózat nemes patosza itt csúcspontjára emelkedik, hogy azután a próféta ismét helyet adjon a gyakorlati politikus hosszú elmélkedéseinek.

A DIAGNOZIST a gyógyítás eszközeinek mérlegelése követi. A „sorvasztó kóroanyag“ Wesselényi szerint a nemzeti egység hiánya s így ezt kell pótolni, hogy a szláv betegséget leküzdhessük. A módszerek: a különböző nyelvek közül egyiket uralkodóvá kell tenni, a nemzetiségi mozgalmakat erőhatalommal megfékezni, egyik nemzetiséget a másik ellen kihasználni vagy a nemzetiségeket *a közös érdek által egyesíteni*. Wesselényi gondolkozását ismerve nem is lehet kétséges, hogy a negyedik módszert választja. Liberális kortársai azt hitték, hogy a nemzetiségek a szabadságért lemondanak nemzetiségükről. Ő tudta, hogy a nemzeti érzést még a katonaságnál sem lehet elenyésztetni. „Más érzetek, melyek különböző polgári helyzetek, rang és sors szüleményei, — enyészhetnek s egybeolvadhatnak a már közös helyzetben és sorsban. A katonai állás ad új helyzetet, sorsot és rangot, de új nemzetiséget nem. — A régi helyzet enyészttével annak helyét az új helyzet s rang foglalja el; a nemzetiség ha enyészik, üres marad a szívben helye.“ A nemzetiségi elnyomás csak ellenhatást vált ki, ez pedig az áthidalni szándékolt hézagot csak nagyobbá teszi. E helyett „különböző fajú s nyelvű lakosokból álló országban... az alkotmánynak malasztját kell minden nemzetre olly egyenlően osztani, hogy abban mindenik édesanyját találván fel ezáltal egymást testvéreknek tekinthessék“. A közös kormánynak nem szabad egyik nemzethez sem tartoznia, hanem mindenkinek beligazgatását, mint ahhoz tartozó folytassa. Minden nemzetnek szellemi és történelmi kifejlődéséhez alkalmasított, történelmi életéből kifejlett és jelenjéhez szabott alkotmánnyal kell bírnia s a közös kormány minden egyes nemzet alkotmányát egyenlő pontossággal tartsa be.

Ebben a fogalmazásban a *demokrácia* és a *föderáció* gondolata foglaltatik benne. A népeket saját történeti egyéniségükből fakadó és akarataikat kifejező alkotmány alapján kell kormányozni, illetve hagyni, hogy magukat a szerint kormányozzák. A vegyeslakosságú államokban pedig minden nemzetnek külön alkotmánya legyen s a közös ügyeket semleges kormány intézze. Ezt a gondolatot Wesselényi utolsó nyomtatásban megjelent munkájában, 1849-ben, Kossuth előtt konkrét formában is kifejti: „Föderatív dunai köztársaságot akarok, mindazzal a ruganyossággal, amire egy különböző országokból álló köztársaság képes, mely teret enged minden nemzeti-ségnek. Keleten a dákorománokkal, délen a délszlávokkal, nyugaton Németország egyesült tartományaival további államszövetségbe szövetkezzenék. Magyarország a központi államot alkotná és Budapest Középeurópa fővárosa lehetne.“⁵

A török, porosz és osztrák birodalom nemzetiségi politikájának vizsgálata után Oroszország történetén tekint végig és bámulattal adózik az orosz birodalom hatalmas kiterjedésének, soknyelvű népességének, haderejének, mezőgazdaságának, iparának, kereskedelmének és pénzügyeinek, s ezeknek részletes és számszerű ismertetése széleskörű olvasottságra vall. Nehány kiragadott megállapításából is kitűnik, hogy helyesen ismerte fel az orosz problema lényegét. „Az Oroszbirodalmat szerencséje, fortélydús politicája s néhány erőteljes fejedelme emelte: de rémitő nagyságát főleg népek s kormányok hibái s vétkei okozták. Az orosz feyvereket gyakran verték meg, „ellenben ha a diplomatia terén vagy egyszer vissza is kell vonulnia (mi az eredményeket tekintve ritka eset lehet), ilyenkor is, épen oly jól tudja vesztését titkolni, mint nyert sikeréből csak épen annyit láttat, amennyit haszna megkíván.“ Majd később azt írja az orosz politikáról: „Olyan mint okos kereskedő, kicsiny nyereséggel is beéri; nem annyira sokat, mint gyakran akar nyerni. Minden conjuncturákra s minden eseményekre fáradhatatlan éberséggel sohasem mulasztja el diplomatiája — sem véletlent, sem mások hibáját s gyengességét felhasználni.“

Erre a veszélyre hívja fel Wesselényi Európa hatalmait s az orosz háború és a szláv forradalom eshetőségeit mérlegelve látomásában felrajzolódnak a világháború és az európai forradalom körvonalai. Az orosz terjeszkedés Anglia, Törökország, Ausztria és Poroszország érdekkörébe ütközik. Az angolok nem nézhetik tétlenül a Keletindiát, a Földközi- és Fekete-tengert fenyegető orosz hatalom növekedését, sőt azt sem, hogy Törökország európai helyét mindenütt az orosz foglalja el. Ez utóbbi körülmény Ausztria balkáni és dunai tervei számára sem lehet közömbös. Egy orosz elleni feygyverfogásban Poroszország is bizonyára veszélyes szomszédja ellen fog fordulni. Annál is inkább, mert az orosz egyedüli európai szövetsége a francia, bár Franciaország a szabadság, Oroszország a zsarnokság hona. „De politicában ritkán határoznak elvek; érdekek mindíg“ — s ezért a franciák az orosz háborút bizonyára fel fogják használni arra, hogy a vitás rajnai kérdést felvessék, Észak-

⁵ Gál István bevezetése i. m. 39. l.

afrikában pedig az angolok kárára megerősödjenek. A háború mellett az a veszély is fenyeget, hogy Oroszország a balkáni és duna-völgyi szláv népeket fogja forradalmasítani és ezeknek siet segítségére. Wesselényi jóslatai közül a *francia-orosz szövetség* éppen úgy bevált, mint a szerbek és kis szláv népek forradalmasítása s ezek az elemek már megadják az első világháború indító okait. Ha Oroszország akkor belsőleg össze is omlott, negyedszázad alatt saját erejéből és a népszövetségi politika hibáiból ismét helyreállott s hogy az új világháborúban Anglia nem a Wesselényi által megjósolt és érdekeinek megfelelő helyen áll, arról a hármasszövetség sajtója évek óta igyekszik meggyőzni az angol közvéleményt.

AZ OROSZ és a forradalmi propaganda ellen Wesselényi pontosan megjelöli Európa és Magyarország teendőit. Amikor könyvét írta, a háború és a forradalom csak mint távoli lehetőség jelent meg s ezért az orosz szellemi erők ellen ugyancsak a szellemi fegyverkezést ajánlja. A bűvös szó, amivel Európa fejedelmei megfélemlítik a vést: *alkotmányos szabadság*. „E varázs-erejű mennyei szó“ a forradalmi törekvést éppen olyan biztosan folytatja el, mint a zsarnokságot — írja több meggyőződéssel, mint gyakorlati érzéssel Wesselényi. E mellett erősíteni kell az oroszoktól különálló s azokkal nem rokonszenvező vallásokat és nemzetiségeket. *Az orosz erő ellensúlyát elsősorban a németiség képezi*, de ez az ellenerő csak úgy érvényesülhet, ha a németek felhagynak a franciákkal való viszálykodással. Wesselényi tehát helyesen ismeri fel már Bismarck előtt a kialakuló német birodalom európai hivatását s ugyanakkor a francia magatartásra vonatkozóan egy század múlva is érvényes figyelmeztetést tesz: „Ha a franciák, németek s angolok elleni érzelmeiket egy nagyobb célnak alá nem rendelik s ha a Rajnáról álmaikról le nem mondanak, könnyen megeshetik, hogy nemcsak a Rajnában s Szajnában újra, hanem a Rhone folyamában is fogják a kozákok lovaikat itatni.“

Óva inti Németországot, hogy más nemzetiségeket elnémetesítsen, mint pl. a schleswigi és holsteini dánokat, mert ezek éppen úgy, mint a svédek és a norvégek, a szlávok ellensúlyozására kiválóan alkalmasak. Keleten „Magyarhon s a magyar nemzet védbástyája lehet Németországnak s Európának az orosz hatalom ellen“. Ezért német szempontból is oktalannak tartja azt, hogy az erdélyi szászok a magyarokat provokálják, mert a „magyar nemzetiség a szászokra nézve nem ellenséges, hanem védő alakú“, s figyelmezteti a szászokat, tanuljanak meg magyarul, nehogy egykor oroszul kelljen tanulniok. A legtöbb nemzetiség Ausztriában él egymás mellett s az *olasz, német és magyar* elemre támaszkodva az osztrák birodalom feltartóztathatja a nyugati orosz törekvéseket. A lengyel katolikusoknak pedig vissza kell adni szabadságukat, hogy ebbe a védőövezetbe bekapcsolódhassanak. Mivel a szláv terjeszkedés legjobb ellenszere az alkotmányosság, Ausztria és Poroszország feladata ezt a zászlót magasan lobogtatni s alája gyűjteni Európa szabad népeit, mert csak az alkotmányos szabadsággal felruházott népek tudnának az orosz kísértésnek ellentállani. Ez a terv koránt-

sem jelentené Wesselényi szerint Oroszország romlását, mert az oroszok hatalmas birodalmunkban békében élhetnének s a „szent szövetség“ csak az oroszok európai hegemoniájának megakadályozására szolgálna.

Az Európát fenyegető veszély Magyarországra nehezedik a legközvetlenebbül s ezért Wesselényi ennek az elhárítását tárgyalja a legtöbb aggodalommal. Katonai szempontból Magyarországot a *völgybe épített vár*hoz hasonlítja, amely felett a környező hegyek dominálnak. Az ország belviszonyait aggasztóknak találja: a nemzetileg és vallásilag széttagolt köznépet csak a nemesség gyűlölése tartja össze. Hazánk szláv népelemekkel van felítve s köztük főként a horvátok és a tótok (szlavónok) államot akarnak képezni az államban. A szlávok méltányos és a közjóval összeegyeztethető törekvéseit ki kell elégíteni és az alkotmányosság kiterjesztésével fel kell bennük kelteni a magyarság iránti bizalmat. A legfontosabb teendő azonban a magyar nyelv és nemzetiség „őregbítése és terjesztése“. Ma úgy mondanók, hogy *a magyarság megerősítése*. Eddig Wesselényi külpolitikai fantáziája kossuthi távlatokban csapongott, most pedig a magyarság belső megtisztulása felől mond örökérvényű szavakat és gondolatai Széchenyire emlékeztetnek. „Ezért nincs nemzetiségünknek ártalmasabb ellensége — a betyáros magyarságnál. A magyarok Istene előtt kedves tettet követ el — ki durvaság, darabosság s butaság elűzését mozdítja elő, s ki a magyart mind tudományi, mind mesterségi, mind társadalmi viszonyaiban műveltebbé teszi.“ Majd tovább: „Hajdan, ki izmos karral néhány törököt le tudott nyakazni, ki vitézséggel jelelte ki magát, — nemessé tétetett, azaz felvétetett a nevezett jogokat gyakorolhatók közé. — Helyes volt ez akkor, mert a honnak izmos karokra s vitézségre volt szüksége. Most jó fejekre s értelemre van legnagyobb szükségünk. Ennek kell tehát azon tulajdonnak s feltételnek lenni, mi azon jogok bírására vezessen.“

A nemzetiségektől megkívánja, hogy alkotmányos helyzetünket ismerjék, tudjanak írni-olvasni és tudjanak magyarul s e feltételek mellett biztosítani akarja számukra a nemeseket megillető jogokat. A *magyar nyelvtudásra* igen nagy súlyt helyez és e tekintetben programja közel áll a Kossuthéhoz: követeli, hogy a közigazgatás nyelve, — a horvát és szlavón megyék kivételével — a magyar legyen, a népiskolákban és főként a kisdedóvokban, amelyeknek hosszú oldalakat szentel, a tanítási nyelv szintén a magyar legyen, s ezért elvárja, hogy a tanítók, tanárok és lelkészek magyarul tudjanak. E téren tehát ő sem különbözik kortársaitól s amidőn a hon gazdagait kisdedóv társaság felállítására szólítja fel, ezáltal a nemzetiségek között a műveltség terjesztését célozza, természetesnek találva, hogy ez a műveltség a felszabadult hazában csak a magyar lehet. A különbség közte és liberális kortársai között azonban az, hogy Wesselényi a magyar nyelv terjesztésén túl *a nem-magyarokat nem akarta nemzetiségüktől megfosztani*, sőt külön jogokat a törvényhozás útján kívánta biztosítani. Törvénybe óhajtotta iktatni az idegenajkúak anyanyelvének használatát. Horvát-Szlavónországban a hivatalos nemzetiségi nyelvhasználatra is kiterjesztőleg; a nemzeti-

ségek közötti viszálykodást, az idegenajkúaknak nyelvük használatában való akadályozását és kicsúfolásukat el akarta tiltani, mint ahogy hasonló szankciókat követelt azok ellen, akik a magyar nyelvet kicsúfolják.⁶ Mindezt kiegészítik a rendi Magyarország felszámolására tett javaslatai s köztük első helyen a közteherviselésnek a nemesekre való kiterjesztése. Tudja, hogy e program megvalósítása sok akadályba ütközik, de a véghezvitel munkáját a magyaroknak azonnal meg kell kezdeniök. „Így velünk nem egy fajúakkali egység — bármi kívánatos is legyen — nem függ egészen tőlünk; ellenben teljesen hatalmunkban áll: *nekünk magyaroknak mi magunk közt szorosán egyesülni*. Nincs teendőink közt ezen egyesülésnél szükségesebb. Enélkül minden, mit jóra temett kebelnek óhajtani kell, sőt fennmaradásunk is csak hiú álom. Azért egység közöttünk magyarok közt.“

Itt ér el a szózat a csúcspontra s ami utána következik, az már csak magyarázat és részben ismétlés. Elmondja még Wesselényi, hogy az egységnek legnagyobb ellensége a gyanúsítás, amivel a magyar szabadszellemeket illetik, akiknek a működésébe forradalmi szándékokat akarnak belemagyarázni. A reformmal épen a szláv forradalmi törekvéseket kell megelőzni. A magyar századokon át az anyatejjel szívta magába a német elleni visszás érzést, de azóta megváltoztak a körülmények s ma a török helyébe támadt szláv veszély ellen a németet kell rokonnak tekinteni — írja Wesselényi. A magyar ragaszkodik királyához és kormányához, de ugyanakkor csak alkotmányos létének fenntartása és fejlesztése teheti őt azzá az őrbástyává, amelyen megtörik a forradalmi szélvész ostroma. Az alkotmányos király iránti hűség a börtönt viselt Wesselényiben is olyan elevenen él, mint Petur bánban, akit Endre a ló farkához köttetett s ő akkor azt kiáltotta: éljen a király! Wesselényi, miként Széchenyi, bizik a magyarság jövőjében s a szózat végakkordja hasonlít a Kelet Népeinek sokat idézett befejezéséhez: „a magyar nagy lehet és boldog, de csak mint értelmileg kifejezett, polgári alkotmánya s nemzetisége iránt munkásan buzgó s törvényes jó királyához rendíthetlen hív nemzet“.

AKIK WESSELÉNYI SZÓZATÁRA HIVATKOZNAK, szeretik a Szózat egyik vagy másik részletét kiragadni és abból vonni le következtetéseiket. Éppen ezért tartottuk szükségesnek a könyv tartalmát bőven ismertetni, hogy legalább körvonalalaiban kibontakozzék belőle a Wesselényi féle koncepció. A magyarság nemzeti öntudatának mindig egyik legfontosabb tényezője a biztos történelmi tudat volt, ez pedig megköveteli, hogy a történelmet tisztán lássuk. A történelem nem nyújt eligazítást a napi események között, mert egy adott politikai helyzet sohasem ismétlődik meg ugyanúgy s ezért a múltban tanúsított magatartás sem lehet irányadó egy olyan adott helyzetben, mely a régítől különbözik. De ha a politikában a legfőbb

⁶ L. Mikó Imre i. m. 547. l. — E törvényjavaslat és a nemzetiségi érzület büntetőjogi védelméről szóló 1941.V. tc. kapcsolatára vonatkozóan L. Mikó Imre: Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika. Kolozsvár, 1944, 481. l.

szabály a változás, mégis vannak bizonyos, a népek életét meghatározó állandó tényezők és csak az a politikus emelkedik államférfivé, aki korának adottságain túl ezeket felismeri és reájuk épít. Wesselényi műve a magyar reformkor forrongó és kialakulatlan hangulatában, az Ausztriába bezárt Magyarország külpolitikailag leszűkített horizontján túl, korát megelőzve és túlnőve olyan programot adott, mely azóta is, de különösen ma, lényeges vonásaiban az egyedül járható magyar út. A Szózatban benne van a fenyegető orosz és forradalmi veszély, ami azóta egyesült s így hatalmasabb mint valaha. Benne van az európai szolidaritás gondolata, mert az oroszok nyugati terjeszkedését csak Franciaországig és Angliáig kiterjedő szövetség tarthatja sakkban. Kifejezésre jut az a gondolat, hogy a szlávssággal szemben elsősorban a népileg kompakt és akkor két országba tagolt németiség veheti fel a küzdelmet. De benne foglaltatik az is, hogy az európai népek csak akkor alkothatnak védőgátat a szláv beáramlással szemben, ha alkotmányos szabadsággal rendelkeznek. Ilyen megújult alkotmányra van Magyarországnak és az itt élő népeknek is szüksége. Az alkotmányosság Wesselényi fogalmazásában nem a régi kiváltságok fenntartását, hanem ellenkezőleg, a népek történelmi egyéniségének és nemzeti kifejlődésének feltételeit biztosító életkeretet jelent. Az alkotmányosság gondolata nála szorosan kapcsolódik a magyar reform követelményeihez s a rendi társadalomból alkotmányos úton, a minél szélesebb néprétegek közreműködésével akar új, osztálytalan társadalmat formálni. Egy ilyen társadalmi átalakulás képezheti a szűkebb közép-európai összefogás elvi alapját s új, dunavölgyi szociális rend hozhatja közelebb egymáshoz Magyarországon a nemzetiségeket, akiknek a népi és anyanyelvi jogait, öngazgatását és kölcsönös megbecsülését törvény útján kívánja biztosítani. De azt is tudja, hogy a magyarság csak akkor lehet az új társadalmi rend, a nemzetiségek közötti béke, a közép-európai szövetség és az európai szolidaritás kovásza, ha elsősorban önmagát műveli ki, e cél érdekében egyesül és megpróbál a szónak nem betyáros, de nemes értelmében véve magyarnak lenni.

A „jobb kor“ és a „nagyszerű halál“ határmesgyéjén Wesselényi Szózata a *mi szózatunk*.

MIKÓ IMRE